

גליון מיוחד בנושא

עבודת

יום הכיפורים

דרכי העבודה וביאור המנהגים

לשוב מן השנה לעשרה

דברי אגדה
הלכה למעשה
מעובד מתוך כתביו של הגאון
רבי דוד גולדשטוף שליט"א

שלושה שותפים בכפרת יום הכיפורים

מן ההצלחות להפק רצון מהשם ושיחפון בהם.

ריצוי זה בא או ע"י קרבן או ע"י עיצומו של יום הכיפורים. וזהו שכתב הרמח"ל ש'התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים לימחות', דהיינו מצד הקב"ה המקבל. וזוהי גם כן כוונת הרמב"ם שכתב ש'עצמו של יום הכפורים מכפר לשבים', דהיינו שקודם האדם שב, ואחר כך עיצומו של יום גורם שתתקבל תשובתו ויתכפר לו. כי הכפרה תלויה במקבל.

וכן הם הדברים גם בקרבן, שאמנם התשובה מבטלת את החטא, אבל הקרבן כשמו - מקרב את האדם אל הקב"ה.

והנה מבואר ברמב"ן (ריש ויקרא) שהאדם צריך להרגיש שכל מה שנעשה בקרבן היה צריך להיעשות בו, ונמצא שהוא מוסר את נפשו לקב"ה בעונו, ובהוא זוכה לשוב להיות קרוב ונרצה לה. וכיוצא בזה בענין יום הכיפורים מצינו בחז"ל (פסיקתא רבתי מא) שהקב"ה אומר לישראל שיעשו תשובה בעשרת ימי תשובה, והוא יברא אותם 'בריה חדשה'.

ומצינו בתוספות ישנים (יומא פה:): שכתבו, שאף לשיטת רבי שיום הכיפורים מכפר לשאינם שבים, מכל מקום, 'צריך תשובה לכפרה גמורה, דאף על גב דמהני יום הכפורים למעט מכרת, מכל מקום כפרה גמורה בלא תשובה ליכא, דאם לא כן למה חרב הבית בשביל עונותינו, כיון שיום הכפורים מכפר וכו'.

ונראה ביאור הדברים על פי מה שכתב הקהילות יעקב (ח"ב סי' טו) שמה שסובר רבי שיום הכיפורים מכפר אף בלא תשובה, היינו 'על העונש, אבל אינו נטהר מחטאו כשלא שב'. ובמשנת רבי

ששב בתשובה, אם כן מה החידוש של יום הכיפורים, והרי בכל השנה התשובה מועילה, ואם כן כששב ביום הכיפורים מה מוסיף לו עיצומו של יום. ומהו שכתב הרמב"ם ש'עצמו של יום הכפורים מכפר לשבים', והרי 'התשובה' היא מכפרת לשבים. ובגמרא שם מבואר שאף החטאת והאשם אין מכפרים אלא לשבים, וגם זה צריך ביאור, כיון ששב, למה צריך גם לקרבן.

ביאור הדבר על פי מה שכתב הרמח"ל בספר דרך ה' (ח"ד פ"ח) ש'ענין יום הכפורים הוא, שהכין האדון ברוך הוא לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים לימחות, דהיינו לתקן כל הקלקולים שנעשו על ידיהם, ולהסיר כל החושך שנתגבר על ידיהם, ולהשיב השבים אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו יתברך, שנתרחקו ממנו על ידי חטאותיהם.

ביאור הדברים, כי בחלות התשובה ישנם שני חלקים, האחד - חלק האדם 'העושה' את התשובה, והשני - חלק הקב"ה 'המקבל' את תשובת האדם. ובה נעוץ החידוש של כפרת יום הכיפורים, כי אמנם במעשה התשובה אין חילוק, ותשובת האדם ביום הכיפורים כתשובתו בכל ימות השנה, אבל בענין קבלת התשובה ע"י הקב"ה יש חילוק בין הקבלה בכל ימות השנה לקבלה ביום כיפורים.

ויסוד הדברים על פי מה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א מב) 'עוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו, ושיחפון בו וירצוהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא. כי יתכן להיות העוון נסלה ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, ותאוות הצדיקים

מבואר במשנה (יומא פה:): שמלבד דרכי הכפרה הנוהגים בכל השנה, שהם התשובה הקורבנות והייסורים, ישנה עוד דרך כפרה והיא 'יום הכיפורים', שכשמו כן הוא, מכפר על עוונות ישראל.

כפרת יום הכיפורים נזכרה בתורה בשני מקומות, ומדקדוק לשונם למדנו כי יש בכפרה זו שלושה שותפים, האדם, הקב"ה, ועיצומו של יום.

בכתוב האחד נאמר (ויקרא כג כח): 'וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא, לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, הִרִי שְׁתֵּלָה הַכְּתוּב אֶת הַכְּפָרָה בְּיוֹם. וּבַכְּתוּב הַשֵּׁנִי נֹאמֵר (ויקרא טו ל): 'כִּי בְיוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם, לִפְנֵי ה' תִּטְהָר, תֵּלָה הַכְּתוּב הַכְּפָרָה בַּקֶּבֶל, וְהוֹסִיף גַּם אֶת מַעֲשֵׂה הָאָדָם.

שלושה גדרים אלו, תשובת האדם, סליחת הקב"ה, וכפרת היום, עומדים לפנינו לבירור במאמר זה.

הגדר הראשון - תשובת האדם

בגמרא (שבועות יג.) נחלקו התנאים בעיקר כפרת יום הכיפורים. שיטת רבי שהוא מכפר בין לשבים ובין לשאינם שבים, ושיטת רבי יהודה שאינו מכפר אלא לשבים.

והרמב"ם (תשובה פ"א ה"ג) פסק כרבי יהודה ש'עצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם', הרי שצריך שיעשה האדם תשובה על מנת שיזכה לכפרת היום, וכן כתבו רבינו בחיי והרלב"ג (ויקרא כג כח, הובאו דבריהם להלן).

ויש לעיין בדברי רבי יהודה, אם כפרת יום הכיפורים היא רק באופן

אהרן (מאמרים ח"ב עמ' רלג) כתב, שכל זמן שלא שב 'אכתי שם רשע עליו, ופסול לשבועה ולעדות'.

לפי זה נראה, שלא נחלקו רבי ורבי יהודה אלא במי שלא שב, שלרבי מהני ליה יום הכיפורים בבחינת מה, ולרבי יהודה לא מהני ליה כלל, וכך אנו פוסקים. אבל במי ששב לא נחלקו, ומודה רבי לרבי יהודה שמהלך הדברים הוא שראשית העבודה היא תשובת האדם, והיא מבטלת את יסוד החטא, ולאחריה באות הסליחה מהבורא, והכפרה מעיצומו של יום, כמו שיתבאר.

וגדר עבודת התשובה של האדם היא כדברי התנא דבי אליהו שהבאנו לשונו להלן - 'הוצאת הזבלים מרשות'. כי מבואר בדברי הנביאים שהעונות נקראים בשם צואה, כדכתיב בישעיהו (ד' ד) 'אם רחץ אדני את צאת בנות ציון' (ראה רש"י שם), וכתיב (זכריה ג' ד) 'הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העבדתי מעליך עונן', ואמרו חכמים (תנחומא חוקת ח) כלפי כפרת העונות, 'תבוא האם ותקנה צואת בנה'.

הגדר השני - הקב"ה מכפר לישראל

נאמר בפסוק (ויקרא טז ל): 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו'. מבואר שמלבד עיצומו של יום יש גם מעשה כפרה הנעשה על ידי הקב"ה - 'ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם'.

ומה שסיים הכתוב 'לפני ה' תטהרו', הכוונה היא כאילו חסרה המילה 'ובתנאי' שלפני ה' תטהרו קודם לכן. והיינו כמבואר שבתחילה צריך האדם לשוב בתשובה, ואחר כך הוא זוכה לסליחתו של הקב"ה. וכן כתב הכלי יקר: 'כי אין יום כפורים מכפר כי אם לשבים, וקודם שיכפר עליהם ה', חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העוון, לכך נאמר 'לפני ה' תטהרו', ולפני משמש לשון 'קודם' (עיי"ש שהביא ראיה לפירוש זה מהזוה"ק).

גדר סליחתו של הקב"ה ביום הכיפורים מבואר בתנא דבי אליהו רבה (פ"א): 'ביום הכפורים שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל. משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים

את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהן של ישראל אין מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה, ואומר להם להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות, בואו ושמחו עמי שמחה גדולה, שאני מוחל לעונותיהם של ישראל'.

והדבר טעון ביאור לשמחה מה זו אותה, והרי יש מקום עצב כשרואה המלך כמה הרבו לחטוא לפניו במשך ימי השנה החולפת. עוד צריך ביאור וכי כך היא הדרך להוציא הזבלים ולהניחם כנגד בית המלך, והרי לחוצפה תחשב.

ביאור הדברים, שכמו במשל, מוציא האדם את זבלו אלו העבירות וטומאתם, מעצמו, ונשאר נקי, וכדאיתא בזוה"ק (ח"ב קפה): 'אמאי איקרי כיפור, אלא בגין דנקי כל מסאבו, ואעבר ליה מקמיה בההוא יומא, ועל דא 'יום כפור', יומא דנקיותא, והכי קרינא ליה'.

ומה שמשליכו כנגד פתח בית המלך, היינו כדי שהמלך יבטל טינופם בסליחתו, ובבחינת מה שאמרו 'תבוא האם ותקנה צואת בנה'. ועל כן המלך שמח, שבניו נקיים, ושהם מבינים כי חטאו כלפיו וצריכים לסליחתו, ולמלך יש עבדים לרוב לפנות הזבל מהמקום.

בסליחת הקב"ה הוסיף הכתוב את ענין הטהרה, כנאמר 'כי ביום הזה יכפר עליכם' 'לטהר אתכם מכל חטאתיכם', והיינו כדברי רבי עקיבא (יומא פה): שאמר 'אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם, אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו כה) 'זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ואומר (ירמיהו יז ג) 'מקוה ישראל ה', מה מקווה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל'. והקב"ה שאיקרי טהור (נדה ל): המתחבר עימו בבחינת טבילה במקווה, נטהר כמו שאמרו (כלים יב ב) שהמחובר לטהור טהור.

הגדר השלישי - עיצומו של יום מכפר

על הנאמר (ויקרא כג כח) 'וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כפרים הוא, לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם', כתב

רבינו בחיי: 'מה שהזכיר הכתוב כאן לשון 'כפרה', בא לומר שאין הכפרה תלויה בקרבן ולא בשום דבר אחר, אלא 'עיצומו של יום מכפר', ויש לו סגולה זו שהוא מכפר, ובלבד לשבים'.

וכן כתב הרלב"ג: 'למדנו שהיום בעצמו מכפר, אע"פ שאין קרבנות, וראוי להיות כן, כי הקרבנות אינם אלא להישיירנו על התשובה, ואם הוישרנו אליה בזולת הקרבנות, הנה מן הראוי שיכפר'. [ועצמו] או 'עיצומו' של יום, היינו מלשון 'עצם', שהיא מורה על החזק, כמו שכתב הרד"ק בשרשים (ערך עצם) 'שנקרא כן לפי שהוא חזק ותקיף מהבשר, והוא חזק והגוף, ומעמידו', וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות טומאת אוכלין פ"ה ה"ו) 'שהעצמות לבשר כשומד הן חשובין'.

הרי שטבע הקב"ה בבריאה שיום הכיפורים הוא 'יום כפרה'. וכשם שמצינו שימי הסוכות ימי שמחה, וימי הפסח ימי חירות, כך יום הכיפורים יום כפרה.

וכן כתב האור החיים, וסיים 'והמשכיל על דבר עיצומו של יום, לבבו יבין המכפר, כי הוא אדון המאיר היום, לסגל סגל דבר זה'. בדברים הבאים אנו חפצים 'להשכיל על דבר עיצומו של יום לפי דרגתו'.

כתב הרמח"ל בספר דרך ה' (ח"ד פ"ח) בענין עיצומו של יום המכפר 'הנה ביום זה מאיר אור שבכוחו נשלם כל זה הענין. ואמנם הוא אור שלקבל אותו צריך שישמרו ישראל מה שנצטוו ליום זה, ובפרט ענין העינוי, שעל ידו מתנתקים מן הגופניות ניתוק גדול, ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים. ושאר כל פרטי הדברים, כפי פרטי התיקון. והיינו כדברי הכוזרי (מ"ג אות א-ל) ש'ביום זה תטהר הנפש מכל בלבולי הסברה, הכוחות הכעסניים, והכוחות המתאווים, ותשוב בתשובה שלמה מלחזקם במחשבה או במעשה'.

והנה צום היום הזה עושה את החסיד דומה כמעט למלאכים, שכן עובר עליו היום בענווה ובכניעה, בעמידה ובהשתחויה, בשיבוה ובהודאה, וכל כוחותיו הגופניים צמים מן הצרכים הטבעיים, וטרודים בטרדה של מצוה לבד, כאילו לא היה בו טבע בהמי כלל'.

וגדר ה'כפרה' של עיצומו של יום, יש ללמוד מדקדוק הלשון שנאמר שהוא 'מכפר', ולא אמרו שהוא 'סולח' או 'מוחל'. והיינו כי על ה'כפרה' כתב רש"י (בראשית

לב כא) 'נראה בעיני שכל 'כפרה' שאצל עוון וחטא, ואצל פנים, כולן לשון קינוח והעברה הן, ולשון ארמי הוא הרבה בתלמוד, וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש (עזרא א י) 'כְּפֹרֵי זָהָב', על שם שהכהן מקנה ידיו בהן בשפת המזרק.

ואם כן, ענינה של ה'כפרה' הוא בניקיון הגמור של לכלוך העבירות שנטבע באדם. וכשם שמצינו שטינוף הבגד צריך לפעמים כמה כיבוסים, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א ט) שלכל תשובה תימצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו, כאשר יתבאר. וכעניין הבגד הצריך כיבוס, כי המעט מן הכיבוס יועיל בו להעביר הגועל ממנו, אך לפי רוב הכיבוס יתלבן. וכן כתוב (תהלים נא ד) 'הָרֵב כְּבִסְנִי מַעֲוֹנִי'. וְהִכְבֵּס הַנֶּפֶשׁ מִן הָעוֹוֹן כִּפִּי אֲשֶׁר תִּכְבֵּס אֶת לְבָבִי, שְׁנֵאמֹר (ירמיה ד יד) 'כְּבִסִּי מִרְעָה לְבָבִי יְרוּשָׁלַם'.

וזהו גם סדר נוסח הבקשה בתפילה: 'סלח לנו מחל לנו כפר לנו'. בתחילה סליחה ומחילה, על ידי הקב"ה, ואחריהם הכפרה והניקיון הפועלים בגוף החוטא. וכפרה זו מגיעה בהתאם לעבודת התשובה של האדם במשך היום הקדוש.

הטעם שכפרת יום הכיפורים חלה רק בסוף היום

איתא בתוספתא (יומא פ"ד ה"ז) 'חומר בשעיר, שהשעיר (מכפר) מיד, ויום הכפורים (מכפר) עם חשיכה'. ונראה פשוט שכוונת התוספתא היא על הגדר של 'עיצומו של יום מכפר', עליו אמרו שסגולת היום אינה חלה אלא בסופו, אבל מחילת הקב"ה ודאי חלה תיכף לבקשת המחילה בלב שלם, כמו שהיא חלה כיוצא בזה כל ימות השנה.

והדבר טעון ביאור, למה אין סגולת היום מאירה מיד בתחילתו, ולמה יתהלך האדם

כל היום הקדוש וטינופו עליו, ורק בסופו מתכבס עונו. ולכאורה היה ראוי שיטהר מיד, ויהיה בכל היום קרוב ביותר אל אביו, שהרי העונות מפרדים בין ישראל לאביהם שבשמים, כדכתיב (ישעיהו נט ב) 'כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבִין אֱלֹהֵיכֶם, וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְׁמוֹעַ'.

תשובת הדברים, שכיון שכמבואר תחילת הכל היא תשובת האדם, והוא צריך לעשותה מקירות ליבו, על כן כל היום יש לאדם לעסוק בעצמו בתשובה, הוא שב והקב"ה מוחל וסולח, ועדיין נשאר רושם החטא בליבו, וכמו שנאמר על בעל תשובה (תהלים נא ה) 'חַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד', ועל כן האדם מפחד מחטאו ומתבייש בו וחוזר בתשובה שלימה אף על רושם החטא, והקב"ה מוסיף לו מחילה על מחילתו.

רק לעת ערב, כאשר עומדים לפני הפרידה מהקירבה הגדולה של יום כיפור, הקב"ה נותן לאדם מתנה, את הכפרה, והיא כדרך האוהבים שנותנים זה לזה מזכרת שתקל עליהם את הפרידה.

וביאר הדברים, כי סוף היום הוא זמן הקירבה הגדולה ביותר בין הקב"ה לאדם, דוגמת מה שמצינו (סוכה נה:) ביום שמיני עצרת הנועל את ימי חג הסוכות שאומר הקב"ה לישראל 'עשו לי סעודה קטנה'. כיוצא בזה הוא ענינה של תפילת הנעילה, שהיא תפילה הנוספת ביום הכיפורים, והרי היא בבחינת סעודה קטנה, שבה הקב"ה והאדם מתייחדים, ועל כן היא תפילה קצרה יותר משאר תפילות היום, בבחינת סעודה 'קטנה' (ותפילה נקראת אכילה, ראה זוה"ק ח"ג רכז),

אמנם כמובן גודל המתנה ויוקרה תלוי בעומק הקשר שהיה ביניהם במשך כל היום. ולשיטת רבי יהודה שאנו פוסקים כמותו, מי שלא היה לו קשר כלל לקב"ה ביום הקדוש, ולא שב בתשובה, אין עיצומו של יום משפיע עליו כלל. אדם זה, במוצאי יום הכיפורים אינו מרגיש

מאומה, וכביאתו כך יציאתו. אך אם השכיל לשוב בתשובה במשך היום, כל אחד לפי דרגתו, והקב"ה מחל וסלח לו, בסוף היום החטא גם מתכפר לו, ומתקבלת תשובתו במחילה שלימה, בהתקרבות גדולה, ובשמחה. וממילא יש לדבר המשך גם אחר שפנה יום.

התקיעה הפרידה והשמחה

כתבו הראשונים שתוקעים בשופר בסוף היום, והזכיר זאת כבר רב האי גאון (שו"ת שערי תשובה סי' סז), ולא נתבאר מי תקן זאת, וכמו שכתב רב האי שם שלא מצינו טעם חובה.

וכתבו הראשונים שלשה טעמים לתקיעה זו. הבית יוסף (סי' תרכד) הביא מהרוקח (סי' ריז) שתוקעין כדי לומר שניצחנו את השטן. הכלבו (סימן ע) כתב שיש אומרים שטעם תקיעה זו כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יום הכפורים, כי ביום הכפורים לא היה בו כוח לשלוט בישראל, לפי שהם כמלאכי השרת לכל דבריהם. וטעם שלישי הביא הבית יוסף שם מהמדרש (קה"ר ט ז) 'שבמוצאי יום הכפורים בת קול יוצאת ואומרת 'לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך' וגו'.

לפי דברינו עד עתה, פנים חדשות באים בכוונת התקיעה, ואנו כוללים בשמחת הכפרה את שלושת הדברים הללו. וכך הוא מהלך הדברים:

לעת פנה יום, לאחר שסעדנו סעודה קטנה עם המלך בתפילת נעילה, ועיצומו של יום כיפר עלינו וניקה את נפשותינו בניקיון גמור, אנו תוקעים בשמחה על שניצחנו את השטן, כדברי הרוקח, ומערבבים את השטן שלא יחזור להשטינו מוכאן ואילך, כמו שכתב הכלבו, ושומחים על הבת קול המבשרת לנו לאכול בשמחה לחמינו 'כִּי כָבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂינוּ'. והכל מתוך הסליחה, הטהרה, והכפרה, שזכינו להם ביום הקדוש והנורא.

לעילוי נשמת אבי מורי הכ"מ
הר"ר יוסף יעקב בהר"ר אריה ליב גולדשטון זצ"ל
נלב"ע כ"א טבת תשפ"ו

איש ישר דרך, מתמיד בתורתו, מתבטל בביטול גמור לרבותיו, עבד את ה' בצניעות, ועולה לא נמצא בשפתיו

להנצחות ולקבלת הגליון במייל
L0527114615@gmail.com